

ՄԵԼԿ

Հարկան գինը 10 րուբլ, կէս արծաթ 6 րուբլ, Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խորագրատան մէջ:

(Պատրաստողացիք զիմում են ուղղակի
Тифлисс. Редакция „Мелк“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Վաղի կիրակի և Ժոշ օրերից)

Հայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով:

Հայտարարութիւնների համար վճարում են
խաբանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆՈՒԿԱՌԻԹԻՒՆ

Մենք չենք նկատում:—Ներքին տեսու-
թիւն: Նամակ իզդիրից: Նամակ Գանձակից:
Նամակ Ղարսից: Նամակ Աստրախանից: Ներքին
լուրեր: Արտաքին տեսութիւն: Աֆգա-
նիստան: Թիւրքիա: Նամակ Պարսկաստանից:
—Վաղարշ հեռագիրներ: Յայտարարութիւններ:
—Բանասիրական: Գրականական նկատա-
ղութիւններ:

ՍԵՆՔ ԶԵՆՔ ՆԿԱՏՈՒՄ

Եւրեղով Թիֆլիսի մէջ, մենք
ուշադրութիւն չենք դարձնում
Ներսիսեան դպրոցի վրա, չենք
հետեւում նրա հոգաբարձուների,
տեսչի և ուսուցիչների գործու-
նէութեանը, մանաւանդ որ ար-
դէն հեռուից զգլում ենք այդ
գործունէութենից, պարզ տեսնե-
լով, թէ մեր այդ բոլոր գործիչ-
ների ազդին մատուցած ծառա-
յութիւնը հիմնվում է միմիայն
անասնձ կրքերի, թշնամութեան,
նախանձի, ատելութեան և ամե-
նակեղտոտ խտրիզանների վրա:
Մենք վաղուց արդէն ձեռք վեր-
ցրինք Ներսիսեան դպրոցից, բո-
լորովին ապարդիւն համարելով
նրա դրութեան ուսումնասիրելը,
ապարդիւն համարելով նրա ան-

ճոռնի ընթացքի բնագատու-
թիւնը:

Մենք վաղուց համոզվել ենք,
որ Ներսիսեան դպրոցը ազգա-
յին հիմնարկութիւն չէ, այլ յայտ-
նի մի տեսակ մարդիկների նեղ
շրջանի համար ապրուստի աղբիւր
է, գոյութեան անհրաժեշտ պայ-
ման է, անկեղտոտ է....

Վրկնում ենք, մենք վաղուց
ձեռք վերցրինք Ներսիսեան դպ-
րոցից:

Բայց մեզ պէս չեն կարող վե-
րաբերվել գաւառացի հայերը Թիֆ-
լիսի Ներսիսեան դպրոցին. նրանք
անտարբեր չեն կարող լինել դէպի
այդ դպրոցի առաջադիմութիւնը
կամ յետադիմութիւնը, որովհետեւ
այդ դպրոցի վրա նայում են, որ-
պէս գաւառական բոլոր դպրոց-
ներին ուղղութիւն տուող, ամենքի
համար ուսուցիչներ պատրաստող
դպրոցի վրա:

Գաւառներում հաւատացած
են, որ Ներսիսեան դպրոցը ան-
համեմատ բարձր է, բան թէ
մեր գաւառական բոլոր թեմական
դպրանոցները, Հուշու, Երեւանի

և այլ միջնակարգ հոգեւոր ու-
սումնարանները, գաւառներում
հաւատացած են, որ Ներսիսեան
դպրոցը մի տեսակ ուսուցչական
սեմինարիա է, որ յանձն է առել
պատրաստել ուսուցիչներ բոլոր
գաւառական ծխական և մինչև
անգամ միջնակարգ հայոց դպրոց-
ների համար:

Բայց որքան մեծ է լինում
գաւառացի հայի զարմացքը, որքան
աննկարագրելի նրա զայրոյթը,
երբ գալով Թիֆլիս և այցելելով
Ներսիսեան դպրոցը, նա համոզ-
վում է որ խաբված է եղել իր
կազմած համոզմունքի մէջ:

Նրա առջև յանկարծ ներկա-
յանում է հետեւեալ տեսարանը.
ողորմելի, կիսաւեր շինութիւն,
տղէտ, գրեթէ անգրագէտ ուսու-
ցիչներ, բարձր դասատներում եր-
կու անգամ երկու հաշու անկարող
աշակերտներ, անհոգ, անտարբեր,
դպրոցը երբեք չայցելող հոգա-
բարձուներ, մանկավարժական կուր-
սերի կատարեալ բացակայութիւն,
և այլն....

Գաւառացի հայը համոզված

էր, որ բացի ընդհանուր միջնա-
կարգ դպրոցի դասատներից, Ներ-
սիսեան դպրոցը ունի և մի բար-
ձր, մասնակալաբարժական,
գաւառական ուսումնարանների հա-
մար վարժապետներ պատրաստող
դասատուն, գաւառացին այդ նը-
պատակով իր հաշուով սաներ է
պահում Թիֆլիսի այդ կարծե-
ցեալ ուսուցչական դպրոցի մէջ,
—բայց որքան է նրա զարմացու-
մը, երբ Թիֆլիս գալով նա տե-
ղեկանում է, որ մի տարի է ար-
դէն այդ դասատունը գոյութիւն
չունի, որ այդ դասատունը պատ-
ւելի հոգաբարձուների և նախկին
տեսչի, պ. Մանգիւհեանի անձնա-
կան հաճոյքի, կապի զի ժա-
մանակաւոր արդիւնքն էր, որ այդ
դասատան բացման մասին դպրո-
ցի վարչութիւնը հանդիսաւոր,
փառաւոր կերպով հրապարակա-
պէս յայտնած էր, բայց նոյն դա-
սատան փակման մասին մի ամ-
բողջ տարի է արդէն որ լուռ է
կենում, զիտմամբ ոչ որքան չէ
յայտնում....

Եւսպէս են մեր բոլոր ազգա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

„ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ ЛЕТЪ НА КАЗКАЗЪ“

1842—1867

Л. А. ЗИССЕРМАНА

Այն օրից երբ մենք բազմ ունեցանք հանգիստ
ու խաղաղ բնակութիւն հաստատել կովկասի
սահմաններում, մինչ այսօր խոսակցութեան ու
լրագրութեան նիւթ ենք շինել նրա մշտնջող և
առատ աղբիւրները, որոնք կարող էին չափ
միջոցներով մշակել կովկասի արտադրութիւնները,
նրա բազմաթիւ բնական հարստութիւնները և
վերջապէս կեանքի նիւթական կողմը, որ կարող
էր զարգանալ մեր մէջ, եթէ միմիայն հասարակա-
կան կրթութիւնը մի կանոնաւոր ուղղութիւն ըս-
տառնար, բայց մի և նոյն ժամանակ հազիւ թէ
վստահութեամբ ասել, որ այդ բոլոր հարստութիւն-
ները մեզ հասկանալի են, որ մենք ընտելացած
ենք նրանց մշակութեան և արտադրութեան գոր-
ծում, որ մենք հիմնաւոր կերպով ենք ուսումնա-
սիրել այն աշխարհը, որ մեզ շրջապատում է.
կովկասի բնութեան փառանք ու շքեղատեսիլ
պատկերները մեր պարագմունքի և աշխատանքի
նիւթ առնելով, մի և նոյն ժամանակ կարծես թէ
մոռացել ենք մտածել և նրա բնակիչների մասին:
Յիրաւի, թէն չափ ժամանակ մենք նրանցով հե-
տաքրքրվել ենք, բայց պիտի խոստովանեն, որ այդ
հետաքրքրութիւնը երկար տևողութիւն չէ ունե-

ցել ինչպէս և ամեն մի տարօրինակ երևոյթ-
կովկասի ազգերը, թէ իրանց կեանքի եղանակով և
թէ առանձին կենցաղավարութիւնով, միշտ դարձ-
րել են իրանց վրա կամ այլազգիների և կամ առ-
հասարակ նորեկ օտար անձանց ուշադրութիւնը:
Ինչ վերաբերում է երկրի բնութեանը, նա ներկա-
յանում մինչև անգամ ուսումնասիրութեան համար
բաւականին ծանրակշիւ առարկայ է դառել: Այն-
պէս որ բաւական է նայել անգամ պ. Միանա-
րեանցի գրեանք անունները ցուցակի մէջ—Biblio-
graphia Kaukasika et Transkaskasika—և դուք կը
զարմանաք թէ համեմատաբար որքան հարուստ է
մեր կովկասի երկրաբանական (գեոլոգիական) զը-
րականութիւնը և մի և նոյն ժամանակ որքան աղ-
քատ մեր բնակչութիւնը պարզապէս զրկանալով,
այնպէս որ դժուարութեամբ առհասարակ կը գը-
տնիլ տանեալ անգամ շարագրութիւն, որոնցով
կարելի լինէր մի որոշ գաղափար կազմել ազգերի
տնտեսական դրութեան մասին և դանել այն պատ-
ճանները, որոնք արբիւր են լինում հասարակա-
կան կեանքի զարգացման հոսանքին և տեղական
իրաւունքների հետախուզութեան—մի խօսքով զը-
ժուար կարելի է գտնել այնպիսի նիւթեր, որոնցից
մի քանիսը կարողանային մեզ բացատրել մի կող-
մից թէ ինչպէս պիտի զարգացնել բնակիչների այն
թանկագին գրաւականները, որոնք ձեռք են բե-
րած պատմաբանութեան մասին և անպիտան հաշտեցնել նը-
րանց մեր քաղաքակրթութեան յատկապէս ոչ մի
հետ և մի քանիսն էլ միւս կողմից կարողանա-
լին ցոյց տալ թէ ինչ միջոցներով կարելի է (ի
հարկէ չը խանգարել այն սկզբունքները, որոնց
վրա հիմնված է ընդհանուր մարդասիրութիւնը)
ճշմարիտ լուսող ճառագայթներ մտցնելով և ճշմա-
րիտ քրիստոնէութիւն տարածելով, արմատախիւ-
անել նրանց միջից վատ և անպէտք սովորութիւն-
ները և այդպիսով կազմել բնակիչների և տեղու-
թեան մէջ մի կատարեալ ներքին օրգանական

կապ, առանց որոյ մենք երբեք ապահովված չենք
լինի մշտական անակնկալ յարձակումներէր—որ-
պիսին էր կովկասի ապստամբութիւնը 77 թւա-
կաններում: Այստեղ տարվա պայմանները ու
պատճառները ցանկալի հետեւանքներ չունեցան—
չը կարողացանք ընդհանուր հասարակական ան-
դորրութիւն վայելել: Այստեղ հարկաւոր է անշուշտ
որիշ միջոցների զիմել, բայց թէ ինչ միջոցների
—այդ բոլորը կարող է պարզվել միայն բազմա-
կողմանի կերպով ուսումնասիրելով տեղական
կեանքը: Բայց որքան չափ կայանան բնակիչների
և տեղական մտաւոր ոյժերի ներկայացուցիչների
մէջ փոխադարձ յարաբերութիւնները, այնքան ևս
չուտով կը վերանան տղիւտութիւնը և անքաղա-
քավարութեան արտաքին նշանները և այդպիսով
մենք փոխած կը լինենք բնակիչների վերաբերմամբ
ունեցած մեր այն կարծիքները, որոնք տարաբաղ-
դաբար արմատացած են մեզից չափերում:
Պատմութիւնը կարողում է իր դատաւիճիւր
մարդկային կեանքի այս կամ այն վայրկեանի վե-
րաբերմամբ, բայց մենք հազիւ թէ սխալվենք, եթէ
աւելացնենք մեր կողմից, թէ այդ դատաւիճիւրները
աւելի կատարեալ և աւելի արդարացի կը լինէին,
եթէ իւրաքանչիւր սերունդ ուսումնասիրելով տե-
ղական բնակիչների այժմեան կեանքի վիճակը և
պարզելով ժողովրդի և ինտելիգենցիայի փոխա-
դարձ յարաբերութիւնները աշխատէր որոշել մի
և նոյն ժամանակ և իր արտադրութեան աստի-
ճանը:
Ներգործել միմիայն նիւթական ոյժերով և զը-
րանց միջոցներով միայն հասնել բոլոր հետեւանք-
ներին—ինչպէս մի քանիսը կարծում են—բոլորովին
անհիմն է ըստ որում չէ կարելի երբեք յոյս կա-
պել նիւթական ոյժի վրա: Ուրիշ բան է բարոյական
ոյժը: Կարելի է մեզ պատասխանեն թէ բարոյական
ազդեցութիւնը չէ տարածվում վայրենիների վրա:
Բայց արի՞ զննենք ուշադրութեամբ այդ վայրենիների

փոխադարձ յարաբերութիւնները: Ինչով կարելի
է բացատրել նրանց անպայման հնազանդութիւնը
ընտրած ծերակոյտների ավտորիտետին—արդե՞ր
այդ ինչ սեր է և ինչ բարեկամութիւն, կարելի է
սա մի տեղաւոր սարսփ է հզօրի առաջ: Այն այն
բոլոր հարցերը ու տարակուսանքները, որոնք հա-
զիւ թէ մեր օգտին են վճռվում:
Յիշողութիւնները, յիշատակաբանները, կենսա-
դրութիւնները—ինչ վերնագիր էլ ընտրած լինի հե-
ղինակը իր համար, թէկուզ ամենաչնչին տաղան
դի տէր էլ լինի նա—միշտ ունեն իրանց նշանաւոր
և մի և նոյն ժամանակ հետաքրքիր կողմերը, միշտ
կարող են ժողովրդական կեանքի ուսումնասիրու-
թեան գործում մեծ ծառայութիւն անել: Այստեղ
հարկաւոր չէ մեծ հմտութիւն, վառ երեւակայու-
թիւն, բանաստեղծական տաղանք, խոր միտք, դե-
ղարկեստական լեզու: Եւ առանց բոլոր այդ ար-
ժանաւորութիւնների հասարակ պատմութիւնը թէ
մարդս այս ինչ դարում ինչ է տեսել, ինչ է գոր-
ծել և ինչ փորձել—չէ կարող չը լինի հետաքրքիր
ու կրթողական, չէ կարող չը բերել չօջախիւն օ-
գուտներ: Մենք ոչ թէ այդ միջոցով ծանօթանում
ենք այն մանրամասնութիւնների հետ, որոնք ըստ
մեծի մասին պատմութեան էջերից անհետանում
են, բայց մի և նոյն ժամանակ պարզաբանում հա-
րածանօթի փաստները, այլ և տեսնում ենք թէ
մարդուս բնաւորութիւնը և վիճակը ինչպէս են
կազմվում: Ասում են թէ ուրիշ փորձը մեզ անօ-
գուտ է: Այդ կարծիքը մասամբ միայն ճշմարիտ
է: Յիրաւի, եթէ փորձը մեզ երեւում է իբրեւ օրի-
նակ նրան նմանելու կամ նրանից երկիւղ կրելու—
մեծ մասով մեր ցանկացած նախապաշար չէ կատա-
րվում. ըստ որում մենք ոչ ուղղում ենք նրան նմա-
նել և ոչ էլ նրանից երկիւղ կրել: Բայց մարդուս
ձգտումները և ցանկութիւնները, դժբաղդութիւն-
ները և ուրախութիւնները, յետադիմութեան պայ-
մանները և անպարտաւորական պատճառները, չը

յին գործերը, չնորհով նրանց դե-
կալարող հայ ինտելեկտուալի...
Հետուից այդ բոլոր գործերը
և հիմնարկութիւնները գեղեցիկ,
փայլուն, օգտակար են երևում, բայց
մօտեցէ՛ք նրանց,— և այն ժամա-
նակ կերևայ այդ հիմնարկութիւն-
ների տգեղութիւնը, նրանց դար-
դակութիւնը, նրանց վերին աս-
տիճանի անճոռնի լինելը, ոչ թէ
ընդհանրութեան, բայց այս կամ
այն ողորմելի անճնաւորութեան
մասնաւոր, կեղտոտ շահերին ծա-
ռայելը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԻԳԳԻՐԻՑ

18 յուլիսի

Հայի քաջութիւնը իր համարին եղբորը վնասե-
լու մէջն է: Այս դժուարին ակտը այնպէս ար-
մատացած է հայի սրտումը, որի արմատախիւ ա-
նելը գրեթէ անհնարին է: Ահա մի քանի օրինակ-
ներ:

Երևանի մի վաճառական հազար բոլորի արժո-
ղութեամբ ապրանք էր բերում Հին-Բայազէթի
կողմերից. նոյն իսկ բայազէթից Պ. անուն մի հա-
յի թեւադրութեամբ, քրդերը ապրանք բերող կա-
րաւանի առաջը կտրելով, միայն յիշեալ երեսնացու
ապրանքը վերառած՝ տարած էին: Եւ գող բոլորը
մի քանի օրից յետոյ խզելով պատանելով, ապրան-
քատէրը կամենում է գողին կալանաւորել տալ:
այդ միջոցին դարձեալ նոյն բայազէթից Պ. անուն
անձը գիշերով ձայն տալով, գող քրդին փախ-
ցնելու փորձ է փորձում, բարեբախտաբար այդ
օգնութիւնը ուշ հասնելով, գողը բռնվեց և այժմ
բանտումն է: Երբ հարցնում են Պ-ին նրա ամարդի
արարմունքի համար, նա առանց շառագունելու ա-
նում է օրորվելու չափ ունենալ: Կան այսպիսի ա-
մօթելի գործողութիւններ այստեղի հայերի մէջ, ո-
րոնց մի առ մի նկարագրելը շատ երկար կը լի-
նէր: Մի այլ օրինակ. մեր հասարակութիւնը բա-
րեսրտութեամբ կանցցաւ մէկին իրաւունք տալ իր
առուակի վրա ջրաղաց շինելու. այժմ ջրաղաց չի-

նայելով իրանց ֆիզիքական պայմաններին, իսկա-
պէս այնպէս նման են մէկ մէկու, որ այն փոր-
ձառութիւնների մէջ—որ պատահել է, կարելի է
առ վաղ ժամանակի, կողմնակի ու բոլորովին մեղ
անձանիթ անձը—մենք ճանաչում ենք ու գտնում
այն, ինչ որ մենք ինքներս ենք փորձել կամ փոր-
ձում ենք այժմ շատ թէ քիչ, և տեսնելով թէ
ինչպէս են վերջացել այդ փորձառութիւնները,
ինչպէս են լրացել մեղ անվաս սպանացող վե-
տանցները և մեղից հեռացել ըստ երեւոյթի ան-
ընկճելի դժուարութիւնները, թէ ինչպէս ըստ երե-
ւոյթի անցնող հանգամանքները բարի վայրենան
են ունեցել, իսկ ըստ երեւոյթի անցնող հանգա-
մանքները—յաւայի վայրենան—չենք կարող մենք այդ
մասին հողել և ծանր կերպով մտածել: Մեր մէջ
կատարվող անկանխելի երեւոյթները կարծես թէ
կենդանութիւն են ստանում, ասպարէզ են դուրս
գալիս մեր այն թաղ կացած ոյժերը, որոնք ուղղու-
թիւն են տալիս մեր կեանքին, միտքը դուրսբանում
է ու պարզվում, հողին քաջալերվում է և տրամաւում:
Չը կայ մարդկային կեանք, որքան լինէր նա միա-
կերպ և աղքատ, որքան մութ և աննշան, որ խը-
րատ չը լինէր մեղ և համոզմամբ չը հաստատէր
այդ ճշմարտութիւնը: Չը կան և ապա ուրեմն
կենսագրութիւններ, յիշատակարաններ կամ յիշ-
ողութիւններ, որ հետաքրքիր չը լինեն մեղ համար:
Այդ հետաքրքրութիւնը ի հարկէ աւելի է կրկնա-
պատկւում, եթէ գործողութիւնը կատարվում է
պատմական բեմի վրա, մարդու երեակայութիւնը
յափշտակող հանգամանքների մէջ. եթէ մասնա-
ւոր յիշողութիւնների մէջ մտնում են այնպիսի
դէպքեր, որոնք յայտնի են ամբողջ երկրին և բա-
ցի այն անձանց նկարագրութիւններից, որոնք յայ-
տնի դեր են խաղում հասարակական և պետա-
կան կեանքի մէջ, մտնում են և զանազան բռնա-
նական անցքեր, հերոսական յողովութիւնների
վերաբերութեամբ այլ և այլ պատմութիւններ, ան-

նողը փոխանակ երախտից ծանախելու, աշխատում
է նոյն հասարակութեան հողերին և կառուածը-
ներին տիրապետել: Այս վերջին երախտառու
իդոլից, վանայ սովորներից հազար բոլորի խոս-
տացող և չը տուող, մի հարուստ հայ հողատու-
կան է: Մի պոլիցիական (թէ և իրաւունքի հակա-
ռակ է) պատուիրում է մի գիւղի տանուտէրին
իր ձեռն համար խոտ, դարման, գարի և իրան հա-
մար հաւ, ձու, խոլ և այլ ուտելիքներ բերել բոլոր-
ւովին ձրի: Երբ տանուտէրը մի փոքր ուշացնում
է, պոլիցիականը նրան լաւ ծնծում է և թրով
թեքը վերաւորում է: Այս բռնաւորն էլ մեր ամե-
նիս յայտնի մի հայ ծառայող է:

Մ.

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

10 յուլիսի

Գանձակում թանգութեան առաջը տանելու
նպատակաւ անցնալ տարվանից կազմվեց ցորենի
կոմիտեա, հասարակութիւնից ընտրվեցան ան-
դամներ, գանձակահներ, որանց յանձնեցին, բացի
քաղաքային մօտ 10,000 բոլորուց, նոյնպէս և
հասարակութիւնից շատերը առանց տոկոսի տուին
50—100 բոլոր, որ գործադրվի ցորենի առ-
տուրի մէջ, և թանգութիւնը վերջնապէս յետոյ
իւրաքանչիւրը ստանայ իւր տուած գումարը. որքան
լուծւեց այդ վերջին գումարն էլ համարւում է
մօտ 10000 բոլորու: Ուրեմն մեր քաղաքի ցորենի
կոմիտեա իր ձեռքում ունեցել է իւր գրամա-
դուրն մօտ 20000 բոլոր: Թէ և կոմիտեայի գոր-
ծունէութեան չըբանում շատ չար ու բարի ան-
ցաւ, բայց ամենը իր բովանդակութեամբ միջին
հանելուկ մնաց մեր հասարակութեան համար:
Երբեմն լրագրովի հրատարակվեց, որ կոմիտեայի
անդամներից ոմանք ի չարն են գործ դնում հա-
սարակութեան հաւատարմութիւնը, երբեմն, թէ
հասարակութեան ազանքները աւելի իրենց քսակի
օգտին են ծառայում, քան հասարակութեան, և ուրիշ
շատ բաներ: Իսկ մեր կոմիտեայի պատուելի ան-
դամները ուշադրութեան չարացնելով, և հե-
տեւելով հնազարեան առածին՝ զուրկ կը հաչի,
կարաւանը կանցնի աւելի, չարաւանում էին
իրենց գործերը: Բայց հասարակութեան մի մասը
սպասում էր ամենը ստուգել, կոմիտեայի հաչի-
ները տեսնելուց յետոյ, ահա մօտ երկու ամիս է,
որ կոմիտեաը դադարեցրել է իր առևտուրը:

Գանձակում այժմ հացի առատութիւն է, իսկ
փողի պակասութիւն: Վաճառականութիւնը բոլոր
րովին լեցած է, փողի տակոսը անհամեմատ բար-
ձրացած է: Ցորենի առևտուրի մասին կոմիտեային
փող տուող պարտները ցանկանում են յետ
ստանալ իրենց փողերը, բայց տուող չը կայ,
որովհետև մինչև հիմայ դեռ ևս կոմիտեաը իր

միտ յարձակմունքների մանրամասն նկարագրու-
թիւններ: Այդ ամենից յետոյ ամեն մարդ կը
հասկանայ թէ մասնուր ինչ ուրախութեամբ պիտի
չնորհաւորէ ամեն մի շարադրութեան, որ կարող
է որքան և ինչ որտեղ գաղափար տալ տեղական
ազգերի կեանքի մասին և որ մասնաւորապէս դա
վերաբերում է և Չիստերմանի շարադրութեանը:

Լ. Ա. Չիստերմանը 25 տարի ծառայելով քաղա-
քական և զինուորական պաշտօնների մէջ Կովկա-
սում—այդ ճոխ և ընդարձակ երկրում—անցնել
տարի հրատարակեց իր յիշողութիւնները
առանձին գրքով, երկու հատորից բաղկացած
(865 էր.) հետեւեալ վերնագրով «Двадцать пять
лѣтъ на Кавказѣ; Петерб. типогр. Суворина
1879 г.»։ Շնորհիւ իր բնական երևելի ընդու-
նակութեանը ու տաղանդին, չնորհիւ իր եռան-
դուն աշխատասիրութեանը, որ միջոց է տուել
նրան ուսումնասիրել տեղական վրաց ու թուրքաց
լեզուները և մի և նոյն ժամանակ օգուտ քաղել
տեղական ծերունիների իր հետ ունեցած յարաբե-
րութիւններից—հեղինակը այնպէս և ուսումնա-
սիրել Կովկասը և նրա բնակիչները, որ այդ հազիւ
թէ յաջողվել է ուսանելից շատերին: Նա չնոր-
հիւ իր պաշտօնական դրութեանը և Կովկասի
երեւելի ներկայացուցիչների հետ իր ունեցած յա-
րաբերութեանը—պ. Չիստերմանը շատ հեշտ կեր-
պով կարողացաւ ծանօթանալ կեանքի երեւոյթների
ու նրա պայմաններին, որոնք անհնարացել էին
հասարակական ուղարկութիւնից: Նրա զիրքը,
բացի իր սովորական հետաքրքրի լինելուց, որ
յատուկ է առհասարակ ամեն մի յիշատակա-
րանի, ունի և այն առանձին արժանաւորութիւնը,
որ ծանօթացնում է մեղ Կովկասն լեռների
մէջ բնակվող մի քանի ազգերի վիճակի ու բնա-
ւորութեան հետ, նկարագրում է նոյնպէս քաղա-
քական աստիճանաւորների վիճակը ու դրութիւնը
և 40—50-դ տարիների ընթացքում պատահած

հաշիւները չէ վերջացրել: Լսվում է, որ ցորենի
ամբարի վերակացուները դեռ ևս իրենց հաշիւները
չեն ներկայացրել կոմիտեային, որոնց վրա կան
բաւականաչափ գումարներ: Ո՛րք են այն ճշմար-
տաւաս նամակագիրները, որոնք կարկաթի պէս
քար ու երկաթ էին թափում խեղճ վաճառա-
կանների զլխին, որ նրանք իրենց քսակների բե-
րանը շատ ամուր փակած են, որ նրանք չեն կա-
մենում օգնել աղքատներին, ինչի այժմ լուել են և
չեն խօսում: Ի՞նչով են մեղաւոր այդ նուիրա-
տու պարոնները, որոնց գումարները միտւում են կո-
միտեայի մօտ դատարի պատճառներով, որպէս թէ
դեռ հաշիւները չեն վերջացրել. և ինչի կը վեր-
ջացնեն, քանի որ ձեռնտու է ամբարի վերակա-
ցուներին, չուրը պղտոր պահելով, իրենց մօտի
գումարը գործադրել իրենց անձնական առևտուրի
մէջ. հասարակութիւնը չափազանց վրդովված է:
Ես համեստութեան կանոնից չը չեղուելով, այս
անգամ չը կամեցայ կոմիտեայի անդամներին անուն-
ները յիշել, յուսալով, որ նոքա շուտով կը վեր-
ջացնեն կոմիտեայի վերաբերեալ հաշիւները և բա-
ւականութիւն կը տան հասարակութեան հետա-
քրքրութեանը, իրանց հաշիւները հրատարակելով
լրագրի միջոցով, իսկ հակառակ դէպքում, կը
պարզվի իւրաքանչիւրի գործունէութիւնը...

Ասում են, քաղաքի սուրբ Յովհաննէս և Կեղեցու
երեւոյթները նոյն եկեղեցուն կից պարտիզի դե-
րեզմանաբար վաճառել է. ցանկալի էր իմա-
նալ, ինչ անհրաժեշտ կարևորութեան համար է
վաճառել:

«Պատկ» շարժաթիւների ֆելիտօսները այստեղ
նչ թէ բաւականութեամբ են կարգում, այլ ընդ-
հակառակը այդ թերթը շատերին ծառայում է
իրեւելներ փաթաթելու համար:

Գանձակում խալու ջուր բերելու հարցը ան-
վերջանալի երկարեց, իմ կարծիքով չի վերջանայ
քանի որ բերելու ջրերի թուումը կայ և մի պա-
րոնի Գարմալարի ջուրը:

Ա. Հ.

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

30 մայիսի

Մենք՝ Ս. Շուշանիկեան օրիորդաց դպրոցի աղա-
կերտուհիք չը կամենալով անտարբեր մնալ դէպի
վասպուրականի սովորած մեր եղբայրների և
քոյրիկների թշուառ վիճակը, ուստի հաւաքեցինք մի-
փոքրիկ գումար, որը ահա նուիրատուներին ան-
ձանց ցուցակի հետ միասին ուղարկում ենք ձեզ,
ինչպէս ձեզ հասնել նրանց, և եթէ կարելի է
տպագրել նուիրատուների անունները և աղգանու-
նները ձեր պատուական թերթի էջերում:—

Օր. Կարթիկ Աստիճան 1 ռ., օր. Եւրիս
Միշխան մի օսկի 2 ռ. 50 Կ., օր. Եսթեր Չալկեանց

պատերազմները ու դրանց հետեանքը. նկարա-
գրում է մի քանի առաւել տեղական յայտնի
գործողների բնավորութիւնները, որոնց անուն-
ների հետ սերտ կապված է Կովկասի ընկճումը
և նրա մէջ ուսուցիչ իշխանութեան տիրապե-
տումն—մի խօսքով նկարագրում է Կովկասի քա-
ղաքական կեանքը անցնալու և զանազան ազգերի
վիճակը ու դրութիւնը—և այդ ամենը, կարծես,
առանց կողմնապաշտութեան և առանց չինծու զար-
դարանքի: Ափսոս ի հարկէ, որ պատմութիւնը
կանգ է առել 1856 թ. վրա, որից սկսվում է
Բարեառութեան յիշատակելի ժամանակաշրջանը
և որը վերջ դրաւ լեռնականների հետ ունեցած
մօտ 50 տարվայ պատերազմին. բայց յայտնի
պատճառներով հեղինակը դեռ չէ վճռել խօսելու
ներկայիս վերաբերմամբ: Այժմ կարգւմ Չիստեր-
մանը սկսում է իր զգրի երրորդ հատորը, որի մէջ
պէտք է մտնեն իր վերջին տասն տարվայ (1856—
1866) Կովկասի ծառայութեան գործերը: Գրքի
այն մասը, որ նուիրած է ազգերի ուսումնասի-
րութեանը, մեր կարծիքով, ամենահետաքրքիր
մասն կարելի է համարել: Կարելի է աւելցնել և
այս, որ զգրի արտաքին ձևը, լեզուի պարզու-
թիւնը և հարթութիւնը, նոյնպէս և լեզուի դե-
ղաբանական կողմը—այդ ամենը հեղինակի
օգտին են խօսում:

Մասնաւոր համառօտ կերպով զգրի բովան-
դակութեան հետ: Ի ինչ ընդունակ, մարդասէր
երեւակայութիւնը վառվառւում—17 տարեկան դե-
րահաս երիտասարդը ուսումնասիրելով Մարտի
սկիզբն—ձգտում է հարաւ, յուսալով այստեղ—
ընտրեալ հրաշալի պատկերների և պատերազ-
մական կեանքի մէջ բաւականացնել իր աշխոյժ
ընտրութեանը, նոյնպէս և հայթայթել իր համար
փայլուն և երջանիկ ապագայ: Նա դուրի չէ զմոռ-
դական ընդունակութիւնից, բայց մի և նոյն ժամա-
նակ բնագծաւորական առաքելները նրա միտ կարծեւ

1 ռ., օր. Մազդադին Ապաշխանց 1 ռ., օր.
Հայկանու Ներամիւնանց 1 ռ., օր. Հերթեալ
Քարապետանց 1 ռ., օր., Գայիանէ Զախեանց 1 ռ.,
օր. Կատարին Չալկեանց 1 ռ., օր. Լուսին-
դակ Ստամբուլեանց 1 ռ., օր. Աննա Պարունա-
կեանց 25 Կ., օր. Նրանուհի Մատինեանց 50 Կ.,
օր. Չարուհի Օհանջանեանց 50 Կ., օր. Նուրմարտ
Շահապետեանց 50 Կ., օր. Հովհաննէ 8 էր-Մեղի-
սեղեկեանց 40 Կ., օր. Մազդադին Նահապե-
տեանց 40 Կ., օր. Արաքսի Յակովքեանց 40 Կ.,
օր. Ստեփան Մատաղեանց 30 Կ., օր. Ստեփան Միր-
զայեանց 30 Կ., օր. Մարուհի Չարդեանց 20 Կ.,
օր. Կալիփոն Օքսուքեանց 20 Կ., օր. Հայկանու
Խալիբեանց 20 Կ., օր. Փեփրեալ Միսակեանց
15 Կ., գումարը 14 ռ. 75 կոպէկ:

Օրիորդ Եսթեր Աստիճանց

ՆԱՄԱԿ ԱՍՏԻՋԱՆԻՑ

Մայիսի 26

Ուղարկում եմ, այս նամակիս ծոցումը ծրարած,
ձեր յարգելի անուան վրա հինգ արծաթայ թուրի-
ների արծողութեամբ թղթադրած (5 ռ. արծ.)
նուիրած մի անյայտ պարտից, յօգուտ հայ ազգի
սովածների վնաս քաղաքի, խոնարհաբար խնդրե-
լով, խնդրատան մէջ ժողովված գումարների
հետ միասին, այս նպատակի համար, ուղարկել և
այս աննշան նուէրը ըստ պատկանելոյն:

Մեղիսեղեկ քա՛հ. Բաւանթարեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, յուլիսի 28-ին երեքշաբթի օր, «Մշակ»
համարը չը հրատարակեցինք, որովհետև երկու-
շաբթի օրը վարդապետի տօնն էր:

Լսում ենք որ հանգուցեալ Գարբիէլ արքեպիս-
կոպոս Ավագովիկու բոլոր թղթերը, նամակները
և ձեռագիր հեղինակութիւնները հողեր իշխանու-
թեան հրամանով տարվեցան Լեւոնիսին, և այնտեղ
այրվեցան, որպէս վտանգաւոր գրութեան
թղթերի մէջ, ստում են, կային կրիտիկական յօ-
դուածներ հայոց այժմեան հոգեւորականութեան և
Լեւոնիսին գործունէութեան մասին:

«Русск. Вѣд.» լրագրին դրում են Ռիպան նա-
հանգի Միւսկի զաղաքից, որ ժողովրդական
լուսաւորութեան նախկին միսիստը կոմս Տօլստոյ
որպէս այդ զաղաքի խոշոր կալուածատէր, ցան-
կացել է մասնաւոր հասարակական գործերին և
քուէաղկել է տուել իրան գաւառական ջե-
մատ վոյժի ձայնաւոր ընտրվելու համար. Բայց
46 ընտրողական ձայներից կոմսը ստացել է միայն
3 սպիտակ և 43 սև քուէ:

միակերպ տպագրութիւն են ունենում, որ և մասամբ
կարելի է բացատրել նրա ուսման թերութեամբը:
Երիտասարդ հասակում նրա մէջ, ինչպէս և կա-
րելի է սպասել, սաստիկ զգացման ցանկութիւնը
յողովող է հանդիսանում բոլոր միւս կողմնակի
ցանկութիւնների առաջ. բայց յետոյ կանգնել
պրօֆան հանդէս է դուրս գալիս, նա իր գոր-
ծը գործում է և կամայ—կամայ նրա աղին և
բարոյական ձգտումները փոխարինվում են նիւ-
թական ձգտումներով միայն, ինտրինսիկ փոք-
րանում են ու սահմանափակվում և շտաբ—կա-
պիտանի կամ Աննա—երրորդ աստիճանի նշանը
վճռում է ու պարզում բոլոր հարցերը. թէ և ու-
սումնասիրութեան ձգտումը հեղինակը ըստ երեւոյ-
թի անարատ պահպանում է իր մէջ: Թէ այսպէս
և թէ այնպէս հեղինակի ներքին—հոգեկան կեանքը
իր բոլոր անվիճաւ տարակուսանքներով պարզ կեր-
պով ցոյանում են նրա գիշողութիւնների մէջ.
ուստի և առաջին հատորը—որտեղ Չիստերմանը
նկարագրում է իր մասկութիւնը, իր գործունէու-
թիւնը աւելի լայն և բազմակողմանի քաղաքական
առարկայներ և այլ միջոցով թիֆլիս քաղաքական
կեանքի կենտրոնից մօտ լինելը—չէ կարող չը լի-
նել մեղ ամենիս համար հետաքրքրական, քան թէ
երկրորդ հատորը, որտեղ զխաւարապէս հետաքր-
քրութիւնը կայացնում է շտաբ—կապիտանների
կեանքի և միակերպ յարձակմունքների մէջ լեռնա-
կան ազգերի հետ—մի խօսքով այնպիսի դէպքերի
և երեւոյթների մէջ, որտեղ պարզ կերպով ցույա-
նում են միմիայն նեղ և անձնական խնդիրներ:

(Կը շարունակվի)

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՈՒՆԱՆՈՍԱՆ

Իրադրանքի մէջ կարգում ենք հետեւեալը:

Անդրախան կառավարութիւնը հազիւ կարողացաւ վերջացնել աշխատանքն էմիրի ընտրութեան գործը, երբ Կանդազարի մէջ այնպիսի անբեր պատահեցան, որոնք անկարելի են դարձնում անդրախան գործերի հետ կանչելը Աշխատանքի: Հերաթի կառավարիչ Եիւսէֆան, ուղեորովով դէպի Կանդազար, կատարելագէտ Զարդեզ անդրախան գործերին, որոնք Բէօրթու գեներալի հրամանատարութեամբ նրա դէմ էին ուղարկված: Այդ գործերը բոլորովին ցրվեցան և մի քանի թիւղանօթներ կորցնելուց յետոյ փոքրիկ խումբերով հաւաքուիմ են Կանդազարի մէջ, որտեղ, ինչպէս երևում է, նոյն պէս երկուց է տիրում, որովհետեւ անդրախան գործերը փակվում են քաղաքային ամրոյցի մէջ: Այդ գործերին օգնելու համար շտապով ուղևորվում են Կանդազար Հնդկաստանի բոլոր ազատ գործերը:

Անդրախաններ պէտք է անպատճառ վրէժխնդիր լինեն իրանց հաշտութեան համար, որովհետեւ հակառակ դէպքում Կարուշի մէջ ներկայումս եղած գործերը հազիւ թէ կարողանան վերադառնալ Հնդկաստան: Եիւսէֆան պէտք է պատժվի իր յաղթութեան համար: Այս մտքի հետ Անդրախան ամենը համաձայն են: Կենտրոն Բեօրթույի յաղթվելը պատճառ է դառնում աւելի ետանդոտ պատերազմական գործողութիւնների:

Անդրախան գործերի այսպէս խրճրվելու բարոյական պատասխանատուութիւնը ամբողջապէս ընկնում է անդրախան պահպանողական կառավարութեան և Հնդկաստանի նախկին փոխարքայի վրա: Իշխանութեանց հեռանալով, նրանք գործին այնպիսի ուղղութիւն տուին, որ պէտք է անպատճառ խանդութիւն Կարդաստի միջնորդութեան խաղաղասեր դիտարարութիւնները: Հէնց այն րոպէին, երբ պահպանողական կառավարութիւնը պէտք է հրաժարական տար, Կանդազարի կառավարիչ նշանակվեցաւ Նիւսէֆ, որին իշխանութեան մէջ հաստատելու համար Կանդազարում անդրախան մի գործարարին թողնեցաւ: Կանդազարի այս կերպով բաժանելը Աշխատանքից առիթ տուեց վերջին անցքերին:

ԹԻՒՐԻՒԱ

Իրադրանքի մէջ կարգում ենք հետեւեալը: Բ. Դրան պատասխանելով պետութիւնների միջառն պահպանողական արդէն յանձնված է ուր հարկն է: Թիւրքաց կառավարութիւնը հրաժարվում է կատարել Բերլինի կոնֆերանսի վճիռը: Նա գտնում է, որ կոնֆերանսի վճիռը անհամապատասխան է Բերլինի կոնգրեսի ցանկութեանը: Բ. Դուռը անհարկն է համարում զինվոր Գուստաւին Նանինա, Լարիսա և Մեդիոֆ ստորադիւան և ցեղական պատճառներով, բայց մի և նոյն ժամանակ պատրաստակաւութիւն է ցոյց տալիս Յունաստանի զինուորական անկողնում է պետութիւններից իրաւունք տալ իրանց Կ. Պոլսի զեպարանքին թիւրքաց կառավարութեան հետ համաձայնութիւն կայացնել անդրախան սահմանական դժիւր փոխարեութեամբ:

Նիժէ պետութիւնները համաձայնվին Բ. Դրան հետ, յունական խնդիրը մի աւելորդ և ապագին դրութիւն կը ստանայ: Բերլինի կոնֆերանսից յետոյ կը կայանայ Կ. Պոլսի կոնֆերանսը, որը նոյն հետեւանքները կու-

նենայ, ինչ որ ունեցաւ 1877 թուականի Կ. Պոլսի կոնֆերանսը:

Նիժէ պետութիւնները կատարեն Բ. Դրան խնդիրը, նրանք անկասկած կը փաստեն իրանց արժանաւորութեամբ:

Նիժէ պետութիւնները համաձայնվին թիւրքաց կառավարութեան հետ, նրանք զբաղուի պէտք է անշաւեր համարեն Բերլինի կոնֆերանսի վճիռը, որովհետեւ դիպլոմատիկան այդ ժողովը վճիռ է տալ Յունաստանին Նանինա, Մեդիոֆ և Լարիսա, իսկ Բ. Դուռը պատրաստակաւութիւն է յայտնում բանակցութիւններ սկսել, առաջուց ասելով, որ մտադիր է զինվոր Նանինա, Մեդիոֆ և Լարիսա: Այսպիսի բանակցութիւններ սկսելը կը նշանակի խտրողականութիւնը կոնֆերանսից Թիւրքիայից անկաւրելի բան պահանջը:

Բացի այդ Բ. Դրան հետ բանակցութիւններ սկսելով Բերլինի կոնֆերանսից յետոյ, կը նշանակի շեղվել այն ուղղութիւնից, որին Ներսիսի հետեւում է բրիտանական կառավարութեան առաջարկութեամբ: Նիժէ Բերլինի կոնֆերանսի կայացաւ առանց Թիւրքիայի մասնակցութեան, այդ կը նշանակէ, որ պետութիւնները համաձայն են, թէ Թիւրքիան այլ ևս ձայնի իրաւունք չունի Բալկանեան թերակղզու վիճակը անօրինելու ժամանակ, այլ պէտք է հնազանդվի Ներսիսի վճիռին: Բերլինի կոնֆերանսից յետոյ Բ. Դրան և Ներսիսի մէջ բանակցութիւններ այլ ևս չեն կարող լինել:

Այսպիսով պետութիւններին մնում է ստիպողական միջոցների դիմել: Մովսիսի ցոյցը, որի մասին վերջին ժամանակներում բաւական շատ խօսվեցաւ, այժմ անհրաժեշտ է դառնում և դա էլ հազիւ թէ բաւական լինի, ինչ է Բ. Դուռը կիմանայ, որ միջադեպին նաւաւորում ուղևորվում է թիւրքաց ջրերը, չունենալով առաջուց որոշված մի նախադիմ:

Այսպէս թէ այնպէս Ներսիսի համար անհարկն է յիս քաշվել: Նիժէ Բ. Դուռը այժմ էլ կարողանայ ծաղրել պետութիւնների վճիռը, արեւելեան գործերը սուր բընաւորութիւն կը ստանան, որոնց հետեւանքներ կը լինեն Թիւրքիայի, Չերնոգորիայի և Յունաստանի մէջ պատերազմներ և ցեղական կռիւներ Բալկանեան թերակղզու վրա:

ՆԱՍՏԱՆԱՆՈՍԱՆՈՍ

Ղալվէթ, 15 յուլիսի

Երբեք միշտ պարծենում են իրանց փորձեալ խօսքերով և առակներով: Նորանք ասում են՝ որ ամենաստատիկ ձեռնարկ յաջողում է անձրեւոտ դարուն և ապա ամբողջ և ջերմալիս ամառ: 1880 թիւ ձմեռայ թանձր ձիւնը, սառնամանիքը և զարանց յորդառատ անձրեւներով լողացող կանաչադաղ եղանակը արդէն մեզ ցոյց էին տուել վերի խօսքերի ճշմարիտ պատկերը, որ ներկայ ամառն էլ յուլիսից սկսեց իր սառնակ տաքերը դա մի կարևոր և բնական պահանջ է բոլոր պետութիւնները և հացահատիկները լաւ հաստացնելու համար:

Որքան դուրսնայի է, տխուր և մերկայող փոթորիկից յետ անմեղ արեգակը կապուտակ երկնքում, իր բոլոր փառաւորութիւններով, այնքան աւելի ուրախակի է ունենալ ժամառաւոր սովից յետ մի կատարեալ առատութիւն իր գեղեցիկ կողմերով: Այժմ Պարսկաստանը ծփում է ցորենի առատութեան մէջ, Արարատեանքը ամեն տեսակ ուտեստներով ճղողուն և թափաղուն է: Գորենի կամ հացի լիարը վերնկաւ մինչև մի դաւն (պուրը 1 ր.) և հաւանական է որ մինչև 2 ամբոյ դրա կէս գինը դառնայ, այսինքն 10 շահի: Ինչ որ էլ լինի նոր գացող առատութիւնը, 1880 թիւ սովը թողնէ մի խիստ տխուր յիշատակ քրոնոգրաֆիկ համար: Որքան մարդկեղէն արարածներ մի պատահ հացի պատճառով անհետացան երկրի երեսից, որքան ընտանիքներ վերին թշուառութեան հասած այժմ էլ հաց են մօլորում դալկացած և խաղաւ կմաղք դարձած:

Վերջապէս այնպիսի սովի վարագործ պատահեցաւ, նա փոքր առ փոքր ինչու է թափառական բնակիչ, նորան յաջողում է օրհնել առատութիւնը: Մեր դրացի Վասպուրականից և հարևան Կրասնի Կովկասից Նոյնպէս առատ հունձքի ձայներ են լսվում: Դաշտերը լի են ցորենով, ի բաց առեալ Արարիկի գաւառից, որի բնակիչները քիւրդերից և սովի հարվածներից կտորվեցան և ցրվեցան: Արարիկ հայաշատ գաւառի գիւղերից մեծագոյն մասը աւերակ և անմարդաբնակ են դարձած, նորանք ընդարձակ արտերում ոչինչ չեն բուսել, որովհետեւ ամբողջ դառնող գրեթէ անբնակիչ էր, իսկ նրանում մնացող սակաւ բնակիչներն էլ ոչինչ չունէին, որ սերմանեն, նորանք այժմ էլ յետին թշուառութեան մէջ տապալում են, թափառում անտանգական եղած, և խեղճերը չը պիտեն թէ ինչ անեն և ուր գլխին: Այն սովի հետեւանքները և հանգ զթուլեան արժանի գործ:

Գեւ. այժմ էլ սովի երեսից բազմաթիւ խոյցի, սալմատեցի և որմնի հայ, ասորի և պարսիկ մշակներ՝ խմովին գալիս և միջինին նման վրտում են մեր քաղաքում և մի քանի օրից յետ անհետանում: Դրանք անցեալ ձմեռվանից չարունակ գալիս և անցնում են Ռուսաստան, դորանց հետ կան կանաչ և մինչև անգամ երեխաներ: Ռուսաստանը սովի կատաղի ժամանակից մինչև այսօր մեծապէս նպաստեց մեր երկրից անցնող հազարաւոր թշուառներին: Բազուկ երկաթուղի շինութիւնն էլ մի լայն ապագեղ բացաւ մեր բանտերների առաջ, ուր դիմում են մեծ թուլ:

Մենք՝ հայերս, դիմեց միայն խօսքերով դիմելներ ինչևէ օրի մէջ: Մենք խօսքերով ասում ենք, որ սովն արդէն անցաւ կամ անհետանալու վրա է, բայց իրօք այդպէս չէ, սովը դեռ չէ անցել, սովը երբ պատահել է՝ չուտով չէ անցել, նա երկար տարիներ թողնում է իր դաւն և անփոխարինելի (irreparable) հետեւանքները: Սովը մեզ ահագին վնասներ տուեց, և մենք էլ շատ բան սրվորեցանք այդ դէպքից, բայց ամեն, որ, սովն անցաւ, ասում ենք և անտարբեր մնում, չենք կամենում նորա առաջն առնելու համար ծար մտածել ներկայումս: Լաւ կը լինէր, որ իւրաքանչիւր քաղաքի և գիւղի հասարակութիւնները միասին խորհելով և գործելով մի մի շտեմարան հոգային իրանց ապագայի համար: Սովի սաստիկ ժամանակ, ի հարկէ, վերջի կսկծից ստիպված, ամեն բնականից լսվում էր ընկերութիւններ և շտեմարաններ հիմնելու խնդրի խորհուրդը ապագան ապահովելու համար: Սակայն այժմ այդ խօսքերը այլ ևս չը կան, ինչպէս ասացի, մենք օգնում դիմակներ չինողներ ենք, մենք ժամանակից օգուտ չենք քաղի, ինչպէս ընդ կրէս: Մենք ոչինչ չենք իրադրծի, մենք միայն կամենում ենք ունենալ Աւելու անց երկիրը, ուր լինի պատրաստ ժամանայ, դրաւն էլ գլխին անկարգած, որպէս զի մենք առանց աշխատանքի և յոգնելու անցնենք նորա գլուխը և հանդիստ կերպով վայելենք: Երեւի մեր թիւրքացի հայերն էլ հէնց այդ խնդրին են ինքնօրինութիւն պահանջում Կարապալից, ինչէ պայպէս է փնտք իրանց:

Վասպուրականի սովից համար նուիրատուութիւնը չարունակվում են ետանդով և հարկաւ պէտք է շարունակվի մինչև յառաջիկայ աշունը, մինչև որ թշուառ ժողովուրդը աշնանի համար սերմ ունենայ: Այդ դէպքում հերոս հանդիսացաւ Ժրաշն «Մշակը», որ թէ Ռուսաստանից և թէ ալ տեղերից կօպէկներ հաւաքեց և իրարու վրա դիմելով ահաւոր դուռնաբեր կաղնեց և հասցրեց իր անբաղադացած հայրենակիցներին: «Մշակը» և «Գործը» նոյնպէս իրանց ձեռքից եկած օգնութիւնը օժանդակեցին իրանց ազգակիցներին: Բայց այս երկրթում մեր Ռուսաստանից հայ հարուստները երեւելի դեր չը խաղացին: Թէ այսպէս և թէ այնպէս, վերջապէս Ռուսաստանից հայ իր բուրլները ձգեց ազգային սովից դանձարանք, պարսկաստանից հայը չը նայելով իր չքաւոր քաւակին իր շահինը նուրից մի և նոյն նպատակով: Թիւրքիայի հայն էլ իր երեւուն, փռած և տրորված դուռնաբերով օգնութեան հասաւ, և որ աւելի զարմանալին է մեր վերաբարեւորները իրանց պինդ պահած լուծան, իրանց չափ սիրած արծաթը տուեցին: Սակայն ուր մնացին մեր Հնդկաստանի (առաջ խիստ ազգասէր և ողորմող) հարուստ հայերը, ուր է հայոց Ռոշիլը—Հնդկաստանի հարուստ կապիտալիստ պ. Արզաւանը: Նա կոնգրեսի ժամանակ հայկական խնդրի վրա վառ խօսում էր և բրօշուրներ հրատարակում, իսկ այժմ նա չէ կամենում իր հոգը բազուկը երկարացնել դէպի իր դաւանմամբը սովի և ծանր ու անտանելի հարուածների տակ ճնշված հայրենակիցները: Երեւի դա նորանից է, որ առաջին

դէպքում երբ խօսքի պէտք կար, նա չուտեց, իսկ երկրորդ դէպքում երբ դրամի պէտք կար, նա խնայեց և լուռ կեցաւ: Դա էլ մի նոր անտակ խոհմութիւն է, դա էլ ունի, երեւի, իր մօդան:

Մի քանի խօսք էլ մեր քաղաքի ազգային տեսութեան վրա: Առհասարակ պէտք է ասել, որ մեզանում ազգային գործերը և եռանդը խիստ անշարժ են, ոչինչ առաջ չէ գնում, ոչինչ չը կայ նախանձիկի դրութեան մէջ: Կարելի է 2 արական և 2 իգական սեռի դպրոցների հարցաքննութիւնները և պարզեալապիսութիւնները տեղի ունեցան և վերջացան, բայց ամեն կարևոր յառաջադիմութիւն ցոյց տալու Նիժէ մի միջնորդական բան կայ, այն էլ այս է, որ յիշեալ դպրոցները շարունակել են իրանց գոյութիւնը առանց ընդհատվելու անցեալ ուսումնական շրջանում: Արամեան դպրոցը, որ դոցա մէջ մի հսկայական մարմն է, և ունի դրամադուլս, կալուած, հասոյթ և ուսնիկ և որ վաղուց անուանի է, իր նպատակին չը հասաւ մինչև այսօր, երբեմն փայլելով և երեւին ազատանալով: Բայց յոյս կայ որ յառաջիկայ տարին բարեկարգութեան մէջ մտնէ: Այս միջոցի առաջնորդարանում լինում են ժողով ժողովի վրա, մեր առաջնորդ Գրիգոր սրբազանը և պատուելի հոգարարութիւնը աշխատում են որ նորա նիւթականը և բարոյականը կանոնի տակ դնեն, և արդէն հրաւիրած են և վարձած մի նոր տեսուչ, որը մի շատ վնասաւէր և եռանդոտ մարդ է դըպրոցական գործերում: Մեր ընթերցարանն էլ քաջ է գալիս, հիւանդ է, բայց ոչ կենսասպառ, յոյս ունեւ որ սորան կարելի է բժշկել շուտով: Մենք ունենինք մի երեւուն թատրոն ևս, դուցէ ընթերցողը կը յիշէ, բայց այդ խոջալին ոչ թէ հիւանդ, այլ կատարեալ հոգեաւր է, և դժուար թէ դրան բուժել կարելի լինի, նա չուտով իր հոգին կաւանդէ, նա մի ասուղ էր, որ մի ժամանակ փայլեցաւ միայն: Մեր Կարեւորում ամեն բան այդպէս է ընթանում, այսինքն երբ մի երեւող նոր է, բաւական յարգի է, իսկ երբ հացաւ նա, է նշանակութիւն չունի:

Մի շարքով առաջ դիչելով մեր քաղաքում երևում էր մի սարսափելի մարդակեր դաւան, որ լեռան կողմից ինչեղով քաղաքը և պատերից թըռչելով մտաւ մի քանի աներ և մի քանի երեխաներ լափեց: Նա յարձակվեց մինչև անգամ հասակաւոր մարդկանց վրա և մի քանիսն էլ վիրաւորեց, բայց շուտով թաղաժառանգ իշխանի որսկանները գնացին նորա ետեւից և հրացանի հարուածով սպանեցին թէն, բայց նորա երկրորդ օրը երեւեաւ մի ուրիշը: Կարծում են որ դա մի լուրենի լինի, որովհետեւ նկատուի են մի քանի վրի վրա բաշ ունի, բայց դժուար թէ այս կողմերում բորենի գտնվի, հաւանական է որ այդ հրէշը մի սարսափելի հերթափափ գայ լինի, վրի վրա միայն մի քանի մազեր մնացած, որ կարծում են թէ բաշ է: Իսկ աւելի հաւանականն այս է, որ այդ մարդակերը սովի ժամանակից սովորել է անօթութիւնից վերնկած և փռած մարդոց մարմիններով իրան յագուող տալ, և յետոյ գերեզմաններին է մօտացել և կերել, ապա փորձել է մանկ քաղաքի մէջ:

Արմենակ

«ՄՇԱԿ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, 15 յուլիսի: Միտհաղ-փաշա Զմիռնիայի նահանգապետ նշանակվեցաւ, իսկ Զմիռնիայի նահանգապետ Համլի-փաշա Սիրիայի նահանգապետ նշանակվեցաւ:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ, 25 յուլիսի: «Новое Время» լրագիրը հաղորդում է, որ Ս. Պետերբուրգի մէջ զանված զաղանի տպարանների քաղաքական երկու գործերն էլ կը ընկնեն սեպտեմբերին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ, 26 յուլիսի: Թուրի 24 Վասիլևիկի կղզու վրա կայանաւորվեցան 4 օսցիայիստներ, որոնցից մէկ ռէվոլվեր արձակեց պոլիցիական օճիկների, դաւադարի և դաւադարի վրա, վերջիններին վիրաւորեց, դաւադարի վերջը մահացուցեց է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳ, 27 յուլիսի: «Молва» լրագիրը հաղորդում է իբրեւ հաստատ լուր, որ նշանակված է Բարձրագոյն հրամանով մի մշտնաժողով Վարյայիկի նախագահութեամբ, Լորի-Մելիկով, Մակով, Սարբով և Արադա անդամներով տպագրական օրէնքները վերաբնակելու համար:

4—5